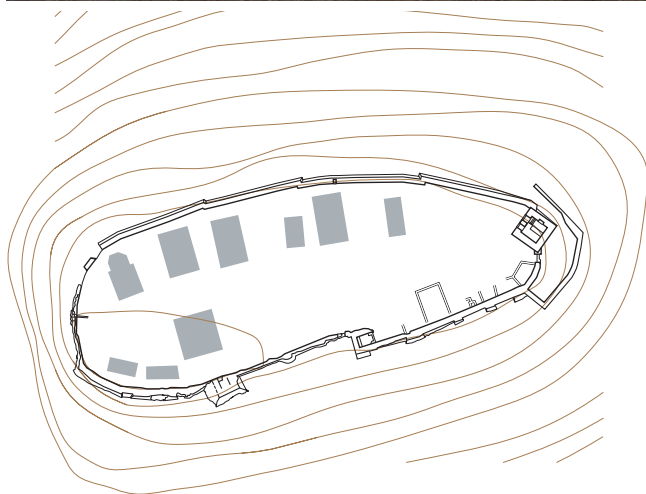

ZRIN, ostatci utvrde, foto: D. Lovrić (gore); tlocrt (dolje lijevo);
ostatci utvrde, 1925., Zbirka E. Laszowskog,
Fototeka kulturne baštine MKM (dolje desno)

ZRIN,

tvrdi grad na jugoist. padinama Zrinske gore u Banovini, 15-ak km sjeverno od Dvora. Podignut je potkraj XII. st., ili poč. XIII. st., a prvi se put spominje 1295. u posjedu slavonskoga bana Stjepana IV. Babonića. Za njegovih je nasljednika, uza Stjeničnjak, Zrin bio glavno obiteljsko sjedište toga roda sve do 1328., kad su na ime duga od ukupno 250 bečkih maraka morali braći Ivanu, Lovri i Ugrinu iz roda Tóth-Lovrinčana založiti Zrin s njegovim posjedom. Kako Babonići nisu u predviđenom roku braći Tóth-Lovrinčanima vratili dug, braća su pred kraljem zatražila da na ime duga preuzmu utvrdu i posjed Zrin, što je i učinjeno 18. XI. iste godine. U vlasništvu Tóth-Lovrinčana Zrin je bio sve do 1347., kad ga je potkraj srpnja ug.-hrv. kralj Karlo I. Robert

Anžvinac darovao knezu Jurju I. Bribirskom u zamjenu za njegovu utvrdu Ostrovicu u Ravnim kotarima. Po Zrinu njegovi potomci nose plemićki pridjev. U njihovu je vlasništvu ostao sve dok, zbog sve snažnijega osman. pritiska, nisu bili primorani prepustiti njegovu obranu kraljevskim postrojbama. Iako su novi gospodari Zrina izveli na njem niz građevinskih radova kako bi osnažili bedeme i omogućili u njem smještaj većega garnizona, u kasnu jesen 1577. pao je pod osman. vlast. Za osman. vladavine bio je sjedištem istoimene kapetanije, sve do završnih faza Velikoga (Bečkoga) rata za oslobođenje (1683–99), kad su ga zaposjele banske postrojbe i priključile Banskoj krajini. U njezinu je sklopu ostao do 1749., kad je postao dijelom 70. (Petrinjske) pukovnije Vojne krajine. Tijekom XVIII. st. postupno je

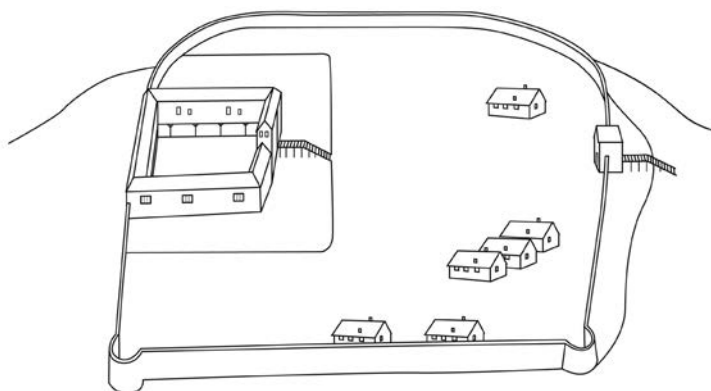
propadao, a napušten je nakon požara koji je uništio preostale građevine. God. 1925. provedena su pod vodstvom Družbe »Braća Hrvatskoga Zmaja«, odnosno Emilija pl. Laszowskoga, prva arheološka i konzervatorska istraživanja. Tada je u cijelosti obnovljen, a juž. branič-kula stavljena je pod piramidalni krov. Za II. svj. rata kula je srušena. Napušten je stajao sve do početka arheoloških i konzervatorskih radova 1996. – Ostaci zrinskoga tvrđoga grada nalaze se na juž. padinama Zrinske gore, na vrhu strma brježuljka koji se uzdiže neposredno iznad nekadašnjega mjesta Zrina. Riječ je o jednom od najvećih srednjovjekovnih obrambeno-stambenih kompleksa u Hrvatskoj koji je, unatoč znatnoj urušenosti, sačuvao svoje srednjovjekovno lice i strukturu sve do danas. Prilagođen ovalnu vrhu brijega na kojem leži, izdužen je u smjeru sjever–jug. Pruža se dužinom od 130 m, a od zapada prema istoku u širinu od 40 m. Konfiguracija tla na kojem je podignut uvjetovala je njegov vrlo dugačak, relativno uzak i ovalan tlocrtni oblik te podjelu na dva dijela: površinski veliku jezgru i razmjerno malo utvrđeno predgrađe. Ostaci jezgre tvrđoga grada, najdojmljivije cjeline kompleksa, zauzimaju gotovo čitavu površinu utvrde, a od utvrđenoga predgrađa jezgra je odvojena snažnim juž. bedemom i branič-kulom. Iako su pojedini fragmenti bedema znatno urušeni, još uvijek su u dovoljnoj mjeri sačuvani da se jezgra zrinskoga tvrđoga grada opiše kao višekutni obrambeno-stambeni kompleks ovalne osnove. Čitavom jezgrom dominira veliko dvorište, sa zap. strane omeđeno ostacima niza građevina, a s ostalih triju strana bedemima i juž. branič-kulom.

LIT.: E. Laszowski, Sačuvanje razvalina grada Zrinja, *Prosvjeta*, 14(1906) 13; Z. Horvat, Utvrde grada Zrina, *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 23(1974) 3/4; Isti, Utvrde grada Zrina, *Zrinski zbornik za povijest i obnovu Hrvatskog Pounja*, 2(1997); Isti, *Burg Zrin. Obnova branič-kule* (konzervatorska studija), Zagreb 2005; A. Vekić, Zrin (burg), *Hrvatski arheološki godišnjak*, 2(2005); H. Kekez, K. Regan, *Zrin. Srednjovjekovno sjelo knezova Babonića i Zrinskih. Tvrdi grad, urbana aglomeracija i posjed*, Zagreb 2020.

ZRINSKI TOPOLOVAC,

srednjovjekovni kaštel u istoimenome naselju, 8,5 km sjeverno od Rovišća i 14,5 km jugoistočno od Bjelovara. U srednjem se vijeku kao prvi gospodar utvrde navodi plemićka obitelj Ördög, koja ga je izgubila tijekom tzv. protudvorskoga pokreta zbog nevjernosti kruni. God. 1399. ug.-hrv.

ZRINSKI TOPOLOVAC, izgled u XVI. st., crtež: K. Regan (prema staroj veduti)

kralj Sigismund Luksemburgovac darovao je Topolovac obitelji Dersffy od *Szerdahelya*, vlasniku nedalekoga Rovišća. Oni su gospodarili Topolovcem sve do prve pol. XVI. st., uz prekid 1453–56. kad je njime gospodario Jan Vitovac u ime grofova Celjskih te 1490–91. kad su Topolovac zajedno sa svim obiteljskim posjedima Dersffyja u Križevačkoj županiji zaposjeli Ernusztí po svojem familijaru Nikoli starijem Bocskayu Rasinjskome. Nakon što je između 1532. i 1538. susjedno Rovišće palo pod osman. vlast, Dersffyji su obranu Topolovca prepustili kraljevskim vojnicima. Tada je Topolovac ušao u sastav Križevačke kapetanije. U njem se od 1554. nalazila stalna posada od 42 haramije. Prema izvještaju Povjerenstva ug.-hrv. kralja Ferdinada I. Habsburgovca iz 1563. te veduti N. Angelinija iz približno 1566., Topolovac je bio velik obrambeni kompleks koji su činili drveni kaštel pravokutna tlocrta i velika vanjska utvrda, koje su bedemi od nabijene zemlje s ugaonim renesansnim polukulama zatvarali veliko utvrđeno dvorište ispred kaštela. – Neznatni ostaci utvrde nalaze se na istaknutu koničnom brijegu *Strmogradu* koji se izdiže zapadno od suvremenoga naselja. Od nekadašnjih fortifikacija pronađen je na strmoj jugoist. padini tek jedan kamenom i opekam podignuti zid, dok su još 1970-ih bili vidljivi obrambeni nasipi i jarak. Istočnije od središta naselja nalaze se ostaci položaja još jedne utvrde, *Žedin-grada*, za koju dio istraživača drži da pripadaju kasno-srednjovjekovnoj utvrđenoj stražarnici.

LIT.: T. Tkalec, Rekognosciranje srednjovjekovnih gradišta na području bilogorskog kraja i Zapadne Slavonije 2011. g., *Annales Instituti Archaeologici*, 8(2012); Ista, Rekognosciranja na području Bjelovarsko-bilogorske i Koprivničko-križevačke županije u 2012. godini, *ibid.*, 9(2013); T. Pálósfalvi, *The Noble elite in the County of Körös (Križevci) 1400–1526*, Budapest 2014; G. Jakovljević, Zrinski Topolovac – Žedin grad, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 11(2014); 12(2015).

ZUBAR,

srednjovjekovni kaštel nedaleko Ličkoga Osika, oko 6 km sjeveroistočno od Gospića. Nema podataka o njegovoj gradnji. Vjerojatno je sagrađen potkraj XV. ili poč. XVI. st. kao jedna u nizu protuosman. utvrda na području sjev. dijelova Ličkoga polja. Za osman. vladavine 1527–1688. bio je sjedište jednoga u nizu posjeda mjesnih osman. plemića. Oslobođio ga je karlovački general Ivan Josip Herberstein za svojega drugog pohoda na Liku u lipnju 1689. tijekom Velikoga

ZUBAR, situacijski plan, 1923., Zbirka V. Henneberga, Fototeka kulturne baštine MKM

